

LEVINAS'IN KUTSİYET FELSEFESİ VE RICOEUR'ÜN HİPERBOLİK ELEŞTİRİSİ

Cevriye DEMİR GÜNEŞ*

ÖZ

Makale, "küçük etiğin" filozofu P. Ricoeur'ün, "etiğin filozofu" E. Levinas'a yönelttiği eleştirileri, kutsiyet/azizlik felsefesi çerçevesinde ele almaktadır. Bu bağlamda makale, felsefi anlamda stratejik bir yöntem olarak görülen hiperbol yoluyla geliştirilen kutsiyet felsefesinin anlaşılmasında, Ricoeur'ün hiperbolik eleştirilerinin katkısını sorgulamaktadır. Levinas etiğinin son dönemine odaklanan Ricoeur'ün etik sorgulamaları, her iki filozofun etik kendilik anlayışlarından ayrı değildir. Ben ve Başkası ilişkisini karşılıklılık/simetri temelinde inşa eden Ricoeur etiği, kendi'nin adil kurumlar içerisinde başkalarıyla beraber ve başkaları için iyi yaşam ereğinin hedeflenmesine dayalıdır. Levinas'ın etik yaklaşımı ise Ben'in Başkası karşısındaki sonsuz sorumluluğu ile şekillenir. Başkası ile kurulan etik ilişki karşılıksızlığa, çıkar-gözetmezliğe, Başkası'nın rehini olmaya, Başkası için olmaya ve Başkası'nın yerine geçmeye bağlı bir kutsiyet/azizlik içerir.

Anahtar Sözcükler: Levinas, Ricoeur, yakınlık, sorumluluk, rehini olma, yerine geçme, kutsiyet.

(Levinas' Philosophy of Sainthood and Ricoeur's Hyperbolic Criticism)

ABSTRACT

The article deals with P. Ricoeur's, the philosopher of "little ethics" criticism of E. Levinas, "the philosopher of ethics" within the frame of philosophy of sainthood. In this context, the article questions the contribution of Ricoeur's hyperbolic criticism in understanding the philosophy of sainthood which is developed by a philosophical strategical method of hyperbole. Ricoeur's ethical inquiry which focuses on the late period of Levinas' ethics is not apart from both philosophers' understandings of the ethical "self". Ricoeur's ethics, in which he constructs the relation of "the I and the Other" on reciprocity/symmetry, consists in aiming at the good life with and for the others, in just institutions. Levinas' ethics, on the other hand, proceeds along with the I's infinite responsibility towards the Other. The ethical relationship with the Other includes a holiness/sainthood depending on an unreciprocated, disinterested hostage situation where the I becomes for the Other and substitutes him/her.

Key Words: Levinas, Ricoeur, proximity, responsibility, being hostage, substitution, sainthood.

* Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2017 Güz, sayı: 24, s. 405-419
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Makalenin geliş tarihi: 30.09.2017
Makalenin kabul tarihi: 05.11.2017

“Levinas’ın Kutsiyet Felsefesi ve Ricoeur’ün Hiperbolik Eleştirisi”
Cevriye DEMİR GÜNEŞ

“...dünyanın yükünü taşıyım.”

Kendilik bir subjektumdur; evrenin ağırlığını üzerinde taşır, her şeyden sorumludur.
Levinas, AE

“...dünya bana miras kaldı diye bütün yükünü taşıyamam.”

Ricoeur, *Entretien Levinas-Ricoeur*

Giriş

Makale, etiği “ilk felsefe” olarak inşa eden Levinas’ın Başkası’na karşı sonsuz sorumlulukta temellenen etik yaklaşımını, çağdaşı ve tanıdığı olan Ricoeur’den gelen eleştiriler ışığında ele alarak, hem Levinas’ı anlamayı hem de Ricoeur’ün eleştirilerini sorgulamayı amaçlamaktadır. Levinas etiğine yönelik eleştirilerde Ricoeur’ün yaklaşımını ayrıcalıklı kılan temel unsur, onun Levinas’ın kutsiyet/azizlik (sainteté) felsefesiyle sonlanan, ancak adalet sferinde farklı bir şekilde varlığını sürdüren etik anlayışına hiperbolik yaklaşımıdır. Ricoeur, Levinas incelemelerinde hiperbol kavramını farklı anlamlarıyla birlikte kullanır, *Başkası Olarak Kendisi*’nde hiperbol’den, “bir üslup şeklini, edebi mecaz tekniğini değil, fakat felsefi argümantasyondaki sistematik (t)aşırılık pratiğini anlamak lazım¹” geldiğini söyler. Bu yönüyle hiperbol, kutsiyet/azizlik felsefesinin üretilmesinin stratejisi olarak görülür. Hiperbol’ün, aynı ve Başka kutuplarına eşzamanlı ulaştığını söyleyen Ricoeur, Levinas’ın *Bütünlük ve Sonsuz* ile *Zaman ve Başka* yapıtlarından hareketle “aynı” tarafındaki ayrılık hiperbolü’ne, “Başka” tarafındaki tecelli hiperbolü’nün yanıt verdiğini belirterek, yüz’ün belirlişinden hareketle de yükseklik ve dışsallık hiperbolüne² vurgu yapar. Ricoeur’ün hiperbol kavramına yüklediği ikinci anlam üzerinden yaptığı Levinas okuması, kutsiyet/azizlik felsefesini ontolojinin içinde kalarak tanımlama çabası için etkili bir yöntemdir. Ancak, Ricoeur’ün hem *Başkası Olarak Kendisi*’nde hem de *Emmanuel Levinas’ın Olmaktan Başka Türlü veya Özün Ötesinde’nin Okuması*’ndaki yorumlarında hiperbol’ü ilk anlamıyla “bir üslup şekli, edebi bir mecaz tekniği” olarak ele aldığını, dolayısıyla hiperbol’ü, bilinen anlamıyla “aşırı abartmaya ve mübalağaya dayalı anlatım üslubu” tanımına denk düşen bir yaklaşımla kullanmaktan çekinmediğine tanık oluruz. Makalede bu yönüyle Ricoeur’ün Levinas okumalarındaki üslubunun paradoksal bir biçimde hiperbolik olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır.

Levinas’ı son dönem yapıtı, *Olmaktan Başka Türlü veya Özün Ötesinde*’ki (*Autrement qu’être ou au-delà de l’essence*) fikirlerinden hareketle eleştiren Ricoeur’ün hedefinde, etik ilişkinin uç noktalara varan görünümü vardır. Etik ilişkinin dile yansıyan yanı söyleme’nin (le dire) söylenen’e (le dit) indirgenemezliği ile yakınlık, sorumluluk ilişkisinin asimetrik karakteri ve yerine geçme/ikame kavramı üzerine kurulan söylem arasındaki

¹ Paul Ricoeur, *Başkası Olarak Kendisi*, Çev. Hakkı Hünler, Doğubatu, 2010, s.492.

² Paul Ricoeur, *Başkası Olarak Kendisi*, s. 492.

sürekliliğin nasıl sağlandığı sorgulanmalıdır; üçüncü şahıs ve adalet temaları ise söz konusu sorunların bir uzanımı olarak görülmelidir³. Ricoeur, *Emmanuel Levinas'ın Olmaktan Başka Türlü veya Özün Ötesinde'nin Okuması* adlı yapıtında sözün yeri olan söyleme ile ontolojisiz etiğin yeri olan sorumluluk arasındaki denklemi ele alarak bir ontoloji ve etik karşılaştırması yapar. Burada üçüncü şahıs ve adalet temasının ortaya çıkışı ile ilişkilendirilen sorgulamadan hareketle, Levinas'ın etik dil oluşturamadığı ve post-etik denebilecek bir yarı-ontoloji (quasi-ontologie)⁴ kurduğu ileri sürülür. Ontoloji olmaksızın etik dil kurmanın olanaksızlığını belirten Ricoeur, Levinas'ın abartılı mecazlarla ortaya koyduğu sorumluluk üzerine bir şey söylemediğini ve sorumluluğun söyleme'sinin bu hunharlık retorığının aşırılıklara tırmanışı içinde yitip gittiğini⁵ iddia eder. Ricoeur'ün üzerinde önemle durduğu bir başka eleştirisi ise, etik ilişkinin ben'in çıkar-gözetmezliğine ve karşılıksızlığına bağlı oluşunun ben'e yapılan bir haksızlığa ve adaletsizliğe neden oluşuyla ilişkilidir.⁶ Burada Başkası'ndan ben'e doğru geliştirilen tek yanlı etik ilişkinin tersine çevrilemezliği ilkesi ben'e yapılan bir adaletsizlik olarak görülür.

Söyleme-Söylenen

Levinas, varlık bilimi ilk felsefe olarak gören geleneksel yaklaşımların aksine sorunları, ilk felsefe olarak gördüğü etik dolayımıyla ele alır. Bu bağlamda söyleme ve söylenen ilişkisini de dilsel bir sorun olarak değil, etik ilişki içinde düşünür. Etik alana ait olan söyleme, sözel işaretlere, semantik ve söz dizimsel yapılar önceldir. Etik anlamıyla söyleme, "birinin Başka'ya yakınlığı, bir yakına bağlanma, Başka-için-biri ve anlamın anlamlılığıdır."⁷ Köken öncesi olan söyleme, mantıksal veya söz dizimsel olarak temalaştırılamaz olana, söylenen ise temalaştırılabilir olana karşılıktır. Söyleme, artzamanlılığın/diyakroninin, sorumluluğun, varlıktan-soyunmanın ve çıkar-gözetmezliğin olduğu etik alana ait iken, söylenen eşzamanlılığın/senkroninin, esse'nin (olma), interesse'nin (çıkar) alanına yani adalet alanına aittir.⁸ Söylenen'i varlık alanından ayrı görmeyen Levinas, varlığın bilincine varmanın daima bir söylenen üzerinden gerçekleştiğini belirtir.⁹ "Söylenen, varlığın özünü temalaştıran kuramın dilidir, söyleme ise sorumluluğun dilidir; birinin ötekinden sorumlu

³ Paul Ricoeur, "Başka Türlü Söylenen: Üçüncü Şahıs ve Adalet", Çev. Burcu Tekait Çal, *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, S, VIII-IX, 2010, s, 617.

⁴ Paul Ricoeur, "Başka Türlü Söylenen: Üçüncü Şahıs ve Adalet", s, 624.

⁵ Paul Ricoeur, "Başka Türlü Söylenen: Üçüncü Şahıs ve Adalet", s, 620.

⁶ Michael de Saint Cheron, "Kutsiyet Felsefesi Üzerine" (E. Levinas ile Söyleşi), *De la Mémoire à la Responsabilité*, Çev. Cevriye Demir Güneş, Lapsus, S, III, Güz, 2008, s,177,178.

⁷ Emmanuel Levinas, *Autrement qu'être ou au-delà l'essence*, Kluwer Academic, 1978, s, 17.

⁸ Özkan Gözel, *Varlıktan Başka Levinas'ın Metafizikine Giriş*, İthaki, 2010, s, 271.

⁹ E. Levinas, "Olmaktan Başkaca ya da Özün Ötesinde Başlık IV- Yerine Geçme", Çev. Hilmi İlksen Mavituna, *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, S, VIII-IX, s, 628.

“Levinas’ın Kutsiyet Felsefesi ve Ricoeur’ün Hiperbolik Eleştirisi”
Cevriye DEMİR GÜNEŞ

olmasıdır; yaklaşmanın getirdiği bağlanma durumudur.”¹⁰ Söyleme’nin her şeye öncel olan dili, “esse” ile “interesse” birliğini bozar ve ben’i conatus essendi’den vazgeçmeye, çıkar-gözetmezliğe (désinterressement) çağırır. Bu anlamda söyleme olarak dil, Başkası için sorumluluğu, Başkası’nın rehini olmayı ve Başkası’nın yerine geçmeyi dile getirir.¹¹ Söyleme’de ben pasiftir ve Başkası tarafından çağrılanır. Söyleme’nin “bütün pasifliklerden daha pasif” bir pasiflikle uzlaştırılmasını, onun eylem karakterinden tamamen sıyrılmasını eleştiren Ricoeur’e göre söyleme, Levinas’taki anlamıyla birinin-Başka’ya-yakınlığına, varlıktan-çıkarı-olmamaya, Başka-için-biri’nin-sorumluluğuna ve yerine geçmeye/ikameye eklenemez.¹² Ricoeur’ün söyleme’nin pasif karakterini reddedişi, Levinas’ın kendiliğin an-arşik doğasına ilişkin geliştirdiği etik dilden bağımsız düşünülemez.

Başkası, her iki filozofun etik yaklaşımında önemli bir yere sahip olmakla birlikte, etik ilişkideki rolü bakımından farklılık gösterir. Ricoeur’de kendiliğin değerini ortaya çıkaran Başkası, bir başka ben olarak inşa edilir; eğer Başkası’nı bir başka ben olarak görmezsem, söylediklerimin sorumluluğuyla inşa edilmezsem, konuşan, sorumlu olan ve verdiği sözleri yerine getiren bir özne olamam, dolayısıyla onun benden talebini ve bana dayattıklarını anlayamam. Ben konuşan, sorumlu olan ve verdiği sözü tutan bir öznedir. Ricoeur Başkası meselesini, Levinas ve kendisi arasındaki hem en büyük yakınlık ve hem de uzaklık olarak görür, yakınlık olarak görür, çünkü her iki filozof da “Başkası’nın değeri” konusunda aynı görüştedirler, uzaklıkları ise Levinas’ın Başkası’nı bir “alter ego” (başka ben) olarak düşünmeyişiyle ilgilidir. Levinas Başkası ile karşılaşma’yı, eşitlik ilkesi ile başlatmaz, dolayısıyla Başkası, ben’e her türlü şeyi dayatma (exiger) hakkına sahiptir; Başkası’na karşı olan sorumluluk simetrik değildir; aksine Başka insanla ilişki mükemmel bir asimetri/disimetri’dir, öyle ki ben’in tüm hakkı ve gücü bu zorunluluktan (obligation) gelir. Ricoeur’de ben ve Başkası karşılaşması karşılıklılık ekseninde düşünülürken, Levinas asimetri’yi/disimetri karşılıklılığa öncel¹³ görür. Ben karşısında eşdeğer bir konumda olmayan Başkası ile ilişki, asimetric bir ilişkidir. Ben ve Başkası’nın eşit şartlarda olmadığı bu ilişkide Başkası daha yüksekte olmasına rağmen, dul, yetim, aç ve çıplak olduğu için muhtaçtır. Başkası ben ile olan ilişkisinde yukarıda, ötede, karşılıklılığın sağlanamayacağı bir konumdadır ve bu asimetri nedeniyle ben Başkası’ndan sonsuzca sorumludur.

Etik ilişkinin asimetric doğası Ricoeur’ün Levinas’a yönelik önemli eleştirilerinden birisidir. Levinas’ta etik ilişki, ben ve Başkası arasındaki

¹⁰ Zeynep Direk, “Sunuş,” *Sonsuza Tanıklık*, Hazırlayanlar, Zeynep Direk, Erdem Gökyaran, Metis, 2003, s, 26.

¹¹ Levinas’ın *Otherwise Than Being or Beyond Essence* adlı eserinden aktaran: Onur Kartal, *Başkasının Politikası Husserl, Heidegger, Levinas*, İletişim Yayınları, 2017, s, 208.

¹² Paul Ricoeur, *Levinas Autrement Lecture d’autrement qu’etre ou au delà de l’essence*, Puf, 1997, ss. 7-11.

¹³Nelly Hansson, Ann Grynberg, *Emmanuel Levinas Philosophe et Pédagogue*, Edition du nadir de l’Alliance Israélite Universelle, 1998, ss.13-15.

karşılıksızlığa dayalıdır ve bu ilişki Başkası’nın talepleri ile belirlenir. Sorumluluk ben’in sorumluluğudur ve sonsuzdur, bitimsizdir. Etik ilişkinin karşılıksızlığa dayalı olamayacağını söyleyen Ricoeur, hem Husserl’i hem de Levinas’ı eleştirir. Ona göre “karşılıklılık idesinin kendine has gerektirimleri vardır ve bu gerektirimler ne Husserl’deki gibi aynı’dan hareket eden bir türetimle ne de Levinas’taki gibi Başka’dan hareket eden bir türetimle bütün bütüne kuşatılamaz. Karşılıklılık idesi uyarınca, her bir kimse Başkası’nı o Başkası olduğu şey bakımından sever.”¹⁴ Ricoeur etik ilişkide karşılıklılığı (Kantçı esinlemeyle) “kişiye kendin ve Başkası gibi saygı göster” şeklinde ifade eder. Burada kişilerin ben ve Başkası olarak bir karşılıklılık söz konudur.¹⁵ Tek yanlı etiği olanaksız gören Ricoeur, kendi’yi hiçbir karşılıklılık olmadan, sadece Başkası’nın rehinesi olarak düşünmenin, Başkası’na pek az önem vermekle eşdeğer olduğunu ileri sürerek burada bir “aşırılık ve abartma felsefesi” olduğunu belirtir. Levinas ise bu aşırılığı sevgi, abartıyı ise kutsiyet/azizlik olarak görür.¹⁶ Onun karşılıklılığı esas almayan ve tersine çevrilemeyen sorumluluk anlayışının özü sevgidir. Bu noktada Levinas’a göre Ricoeur, sorumluluğu bir düşünüm olarak kabul ettiği için tersine çevrilemezliği içerisinde sorumluluğun artzamanlı/diyakronik doğasını kavrayamaz.¹⁷

Yakınlık

Levinas’ta etik ilişkinin asimetrik doğası açılımını *Olmaktan Başka Türü*’de yakınlık’ta bulur. Burada yakınlık, fiziksel yakınlık veya kan bağı anlamında değil, bağlanma ve adanma (engagement) anlamındadır. Başkası yakınlıktır ve beni bir Başkası olarak ilgilendirir. Başkası’nın yakınlığı bilgi nedeniyle değil sorumluluk nedeniyle.¹⁸ Yakınlıkta her türlü semalaştırma ve kimlik/özdeşlik boşa çıkar. Levinas yakınlıktaki anlamılamayı Başkası-için-biri şeklindeki çelişik mecaz olarak görür. Yakınlık kavramının öte anlamında bir tema tarafından ehlileştirilmeye, evcilleştirilmeye kendini bırakmayı reddediş söz konusudur. An-arşik yakınlık olarak nitelenen bu öte anlamıyla yakınlık, herhangi bir idealitenin aracılığı olmaksızın bir tekillikle kurulan ilişki anlamına gelir. Yakınlık’ta ben, Başkası tarafından tahsis edilir (assignation) ve tanımadığı insanlara karşı sorumlu tutulur.¹⁹

¹⁴ P. Ricoeur, *Başkası Olarak Kendisi*, Çev. Hakkı Hünler, Doğubatu Yayınları, 2010, s, 251.

¹⁵ Philippe Svandra, “Le soin entre sollicitude et responsabilité, Une lecture croisée de Ricoeur et de Levinas”, 2015. <http://svandra.over-blog.com/2015/04/le-soin-entre-sollicitude-et-responsabilite-une-lecture-croisee-de-ricoeur-et-de-levinas.html>

¹⁶ Michael de Saint Cheron, *Emmanuel Levinas ile Söyleşi: Yüz Fenomenolojisinden Kopuş Felsefesine*, Çev. Işık Ergüden, Alfa, 2015, s, 16.

¹⁷ Nelly Hansson, Ann Grynberg, *Emmanuel Levinas Philosophe et Pédagogue*, Edition du nadir de l’Alliance Israélite Universelle, 1998, s,16.

¹⁸ Catherine Chalié, *Levinas, L’utopie de Lhumain*, Albin Michel, 1993, s, 105.

¹⁹ Emmanuel Levinas, “Olmaktan Başkaca ya da Özün Ötesinde Başlık IV- Yerine Geçme”, Çev. Hilmi İlksen Mavituna, *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, S, VIII-IX, s, 629.

“Levinas’ın Kutsiyet Felsefesi ve Ricoeur’ün Hiperbolik Eleştirisi”
Cevriye DEMİR GÜNEŞ

Etik özneliği kurma yönüyle yakınlık, *Olmaktan Başka Türü*’de saplantıya (obsession) ve kayıtsız-olamayışa dönüşür. Ricoeur bunu uç noktalara hızlıca varış olarak görür. Ona göre, “yakınlık saplantı oluverir; bu beklenmedik kırılmayla da aynı’nın Başka’dan farkı (différence), kayıtsız olmama (non-indifférence) halini alır. Söyleme, yakına (prochain) duyulan saplantıda (yakının kişiye musallat olmasında) etkinleşir.”²⁰ Levinas saplantıyı öznenin Başka karşısındaki bilince indirgenemez etkilenimi olarak görür. “Saplantı bilinci alaşağı eder ve “dengesizlik gibi, hezeyan gibi, temalaşmayı bozarak, ilkeden, kökenden, istemden, bilincin tüm kırıntılarında üreyen arke’den kaçır.”²¹ Saplantı kökensel anlamında anarşik bir harekettir ve hiçbir zaman bir bilinç yükselmesi olarak ele alınamaz.²² Saplantı tıpkı söyleme gibi bilincin tüm edimlerinden önce bana dayatılmış bir ilişkidir, dolayısıyla ne bir değişim ne de bilincin patolojik kışkırtmasıdır, o bir yakınlıktır.²³ Ben’deki Başkası saplantısı, ben’in artık Başkası’nı düşünmeden edemediği, onsuz yapamadığı anlamına gelir. Bu duygu öylesine güçlüdür ki ben’de bir travmaya neden olur. Ricoeur’e göre saplantı, yaralanma, travma, maruz kalma gibi uç ifadelerin kullanılması ile etkilenimsel olandan dokunaklı ve marazi olana yükselişin nedeni, “beliriş” ya da görüngüsellik” gibi karşıt saplantıdan kurtulamayışımızla ilgilidir. Dolayısıyla Ricoeur burada görüngüsellikten kaçmak adına saplantıyı bilinç olarak kabul etmeyişin abartılı bir yâdsımasını görür.²⁴ Levinas, ontolojinin yerine ikame ettiği etik felsefesinde, ontolojinin diliyle derin bir hesaplaşma içinde olmuştur. Ricoeur’ün de belirttiği gibi bu hesaplaşmanın dili abartılıdır, ancak böyle bir hesaplaşmanın bu tür bir abartma olmadan sağlanamayacağı açıktır.

Başkası İçin Biri

Kutsiyete/azizliğe dayalı etik ilişkide “başkası-için-biri” ifadesinin anlamlarından birisi de İşte ben!/işte buradayım’dır (me voici!). Bu ifade herkesi ve her şeyi üstüne alan bir sorumluluğun göstergesidir. Burada “Başkası-için-biri”nin ölçüsüzlüğü vardır, bilince öncel olan bu ölçüsüzlük iflah olmaz bir suçluluk hissiyle birlikte düşünülür. Yakınlaşma esnasında zaten gecikmiş ve bundan dolayı suçlu olan Ben’in Başkası karşısındaki suçluluğu öylesine büyüktür ki, etik özne bu yükü hiçbir zaman sırtından atamaz. Üstelik suçluluk arttıkça kutsiyette artar.²⁵ Ricoeur’de ise işte ben!

²⁰ Paul Ricoeur, “Başka Türü Söylenen: Üçüncü Şahıs ve Adalet”, Çev. Burcu Tekait Çal, *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, VIII-IX, 2010, s, 618.

²¹ Emmanuel Levinas, “Olmaktan Başkaca ya da Özün Ötesinde Başlık IV- Yerine Geçme”, s, 630.

²² Emmanuel Levinas, “Olmaktan Başkaca ya da Özün Ötesinde Başlık IV- Yerine Geçme”, s, 630.

²³ Michel Haar, “L’obsession de L’autre”, *Chaiir de L’herne Emmanuel Levinas*, L’Herne, 1991, s,528,529.

²⁴ Paul Ricoeur, “Başka Türü Söylenen: Üçüncü Şahıs ve Adalet”, Çev. Burcu Tekait Çal, *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, VIII-IX, 2010, s, 618, 619.

²⁵ Francis Guibal, “Sorgulayıcı Tınlamalar”, Çev. Zeynep Cansu Başeren, *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, S, VIII-IX, 2010, s, 39.

sorumlulukla olduğu kadar kendiliğe ilişkin ben kimim? sorusunun yanıtıyla da ilişkilidir. Kendi'nin işte ben! diyebilmesi, "kendini idame ettiren" olmasına bağlıdır. Kendini idame, kişi için başkalarının ona sayabilecekleri/hesaba katabilecekleri şekilde davranma, kendisini sürdürme tarzıdır. Birisi beni saydığı/hesaba kattığı için, ben başkaları önünde eylemlerim hesabına sorumlu sayılabilirim. Ricoeur sorumluluk teriminin, say(ıl)ma (compter sur) ve ...den sorumlu say(ıl)ma/in hesabını verebilir olma anlamlarını "neredesin?" sorusuna verilen işte ben! yanıtında birleştirir.²⁶ Sorumluluktan söz etmek için yani Başkası'nı yanıtlayan ve Başkası'ndan sorumlu olan olabilmek için her şeyden önce sorumlu bir özne olarak inşa edilmek gerekir ki; bu inşa etik olduğu kadar epistemolojiktir de.²⁷ Ricoeur'de sorumluluk, etik kendiliğin göstergesi olan söz verme edimiyle birlikte düşünülür. Levinas etiği ise Başka'yı yanıtlamak (repondre à) ve Başka'dan sorumlu olmak (repondre de), onu üstlenmek üzerine kuruludur. İşte buradayım! sözü ben'in seçilmişliğine ve yeri doldurulamazlığına işaret eder.²⁸

Levinas'ta maruz kalma, Başkası-için olduğunda bir sabır göstergesidir, burada ilgiden, çıkardan başka olan bir öznellik vardır. Maruz kalmayla Başkası'nın zulmüne uğramak egoizmin sorgulanması anlamı taşır.²⁹ Ben'in varlıktaki yerini sorgulayacak olan ise Başkası'dır. Ricoeur maruz kalmayı, "tek başına fiziksel acı ve ıstırapla değil, fakat kendi'nin tamlığına indirilmiş bir darbe olarak hissedilen eyleme yeterliğinin, yapıp edebilme gücünün azalmasıyla, hatta büsbütün yok olmasıyla tanımlar."³⁰ O, maruz kalmayı eyleyen ben'in engellenmesi ve esareti olarak görürken, Levinas maruz kalmayı ben'in kendisini sorgulaması, Başka'ya yönelişi, Başkası'na etik duyarlılıkla yaklaşması olarak görür. Levinas'ta Başkası'na maruz kalmaksızın, Başkası'ndan sorumlu olmaksızın düşünilemeyen kendilik bir kefarettir ve etkinliğin de edilginliğin de berisindedir. Ben, kendi isteğiyle yapıp ettiklerinin sorumluluğunu taşıyabilen, bedel ödemeye muktedir insan değildir, o kökensel kefarettir. Kefaret iradenin inisiyatifinden öncedir. Bu haliyle kefarettir, Hegel'deki bağışlamada olduğu gibi eşitliği, upuygunluğu, karşılıklı birbiriyle ölçüselirliği onaran kefalet/kurtulma değildir. Bu noktada Ricoeur, sorumluluğun söylemesi'nin her türlü eşitleyici ilişkinin söylenen'den caymasına, yaralanmadan zorbalığa kadar uzanan bıktırıcı bir abartılı mecazlardan başka bir şey

²⁶ Paul Ricoeur, *Başkası Olarak Kendisi*, Çev. Hakkı Hünler, Doğubatu, 2010, ss. 224-229.

²⁷ Nelly Hansson, Ann Grynberg, *Emmanuel Levinas Philosophe et Pédagogue*, Edition du nadir de l'Alliance Israélite Universelle, 1998, s.15.

²⁸ Emmanuel Levinas, "Öteki, Ütopya ve Adalet" Çev. Ayşen Arıöz, *Levinas*, ed. Özkan Gözel, Say, 2012, s. 67.

²⁹ Emmanuel Levinas, "Olmaktan Başkaca ya da Özün Ötesinde Başlık IV- Yerine Geçme", Çev. Hilmi İlksen Mavituna, *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, VIII-IX, 2010,s, 639-643.

³⁰ Paul Ricoeur, *Başkası Olarak Kendisi*, Çev. Hakkı Hünler, Doğubatu Yayınları, 2010, s, 263.

“Levinas’ın Kutsiyet Felsefesi ve Ricoeur’ün Hiperbolik Eleştirisi”
Cevriye DEMİR GÜNEŞ

olmadığını söyler.³¹ Ona göre söz konusu mecazlar nedeniyle rehin olma, eziyet, kefarete gibi kavramların sorumluluk ve kendiliği oluşturmadaki etkisi anlaşılmazdır. Burada Levinas ile Ricoeur’ün kendiliğe yükledikleri anlamın farklılığı söz konusudur. Zira Levinas’ın insani özneyi düşünme şekli, ben’in Başkası-için olması, rehin olma, eziyet, kefarete, Başkası’nın yerine geçme/ikame kavramlarından ayrı değildir. Ben’in seçmediği (iradesine bağlı olmayan), kendisini ilksel bir şekilde içinde bulunduğu sonsuz sorumluluk, Başkası’nın yerine geçmeye/ikameye, Başkası’nın suçunu üstlenmeye ve kefarete ödemeye kadar uzanır. Dolayısıyla özgürlük, etik ilişkinin bir koşulu değildir. Sorumluluk bizzat özgürlüktür.* Ricoeur’de ise özgürlük etik sorumluluğun koşuludur ve insan, iradi ve iradi olmayanlarıyla bir bütündür.

Levinas, Ricoeur’ün anladığı gibi bir kendi’den söz etmese de kendi’yi Husserl’de olduğu gibi bilinç olarak ele almaz. “Başkası-için-olmak” kendinde olmaktır, yani Başka’nın zulmü altında, onun yerini alacak kadar, kendi kendisine sürüklenmiş olmaktır. Ben başkalarından ötürü kendinde’yimdir. “Kendi-için”in etik anlamı “Başkası-için” olmaktan geçmektedir.³² Ben’in “Başkası-için” olması birlikteliği, birbiri için olmayı değil, “Başkası-için” olmayı ifade eder. Ricoeur’e göre Başkası’nı benzerlikler nedeniyle kendim gibi düşünebildiğim gibi Başkası da ben’i kendisi gibi düşünebilir. Ben, Başkası’nı tıpkı kendisi gibi eyleyen ve maruz kalan bir varlık olarak, kendi yaşantısına olan tanıklığı nedeniyle bilir.³³

412

³¹ Paul Ricoeur, “Başka Türü Söylenen: Üçüncü Şahıs ve Adalet”, Çev. Burcu Tekait Çal, *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, VIII-IX, 2010, s.620.

* Levinas etiğinde özgürlük, seçme edimine bağlı değildir. Başkası tarafından seçilmiş olan ben, seçilmişliğin verdiği biriciklik ile özgürlüğüne doğru gider. Sorumluluk ben’in özgürlüğünün berisinde, öncesindedir. Seçme’nin değil iyi tarafından seçilmenin önemi vardır. Özgürlük ben’in inisiyatifinden başkadır. Etik ilişkide kendi, Başka olandan ve kendin’den özgürleşir (E. Levinas, “Olmaktan Başkaca ya da Özün Ötesinde Başlık IV- Yerine Geçme”, Çev. Hilmi İlksen Mavituna, *Monokl Levinas Özel Sayısı*, S, VIII-IX, s. 643). Chalier’e göre Levinas zor özgürlüğün yollarını öğretir, zira özgürlük sonsuzca bir gerekliliğin heterenomisıyla belirlenir (Chalier, *Levinas, L’Utopie de L’humain*, Albin Michel, 1993, s. 64). Etik ilişkide sorumluluk bir özgürleşme sürecidir. Eğer seçim olsaydı ben kendi yaşamını kollardı, bu durumda özgürlük yerine, Başkası’ndan gelen sorumluluk çağrısının birincil olması ben’in egoizmini delen bir unsur olur. Etik ilişkide özgürlük zorunlu bir koşul değildir. Başkası-için-sorumluluk özgürlükten önce gelir. Ricoeur ise özgürlüğü adalet, politika ve kurumlar ile birlikte düşünür. Hegel’in tanıma olarak özgürlük fikrini önemser, ona göre özgürlük kişisel olduğu kadar kurumsal olarak da ele alınmalıdır.

³² Rodolf Calin, “Levinas ve “Kendilik” Sorunu,” Çev. Bade Gül Tonak, *MonoKL Levinas Özel sayı*, VIII-IX, 2010, s. 213.

³³ Sengün Meltem Acar, “Paul Ricoeur ve Etik”, *Çağdaş Fransız Felsefesinde Etik*, içinde, Ed. Veli Urhan, Hece, Ankara, 2016,130.

Yerine Geçme

Bir sohbet sırasında Levinas Derrida’ya; “biliyor musunuz, yaptığım şeyi tanımlamak için sıklıkla etikten bahsedilir, ama nihayetinde benim ilgilendiğim şey etik değil, yalnızca etik değil, ama kutsi olan, kutsi olanın kutsiyetidir”³⁴ ifadeleriyle ben ve Başkası arasındaki etik ilişkiyi kutsiyet’ten ayrı düşünmediğini dile getirir. Asimetrik etik ilişkinin bir uzanımı olarak “ben Başkası’nın rehinesiyim” ifadesinden rahatsızlık duyan Ricoeur’e karşı Levinas savunusunu, etik ilişkinin bir kutsiyet/azizlik ilişkisi olduğu üzerinden yapar.

“Burada söylenmek istenen benim Başkası için sorumluluğunun rehin olma durumunu içeren haksızlığa da tahammül etmesidir. Bu durum Başkası’na bir şey sağlar, fakat bu kanıtlayan bir kabul edıştır ve hala orada açıkça bir kutsiyet söz konusudur. Açıkça ki rehin olma durumunun istekli kabul edilişi, kutsi bir eylemdir, bunu başka biçimde adlandırsak bile. Kutsiyet Tanrı’ya yaklaşmaktır, bu açıkça ortadadır ve aslında Tanrı’nın şanlı tecellilerinden çok daha fazladır.”³⁵

Levinas’a göre Başka için öldürülme riskinin olduğunu bildiği ölçüde rehineliliğin sefilliğinin belli bir şanı vardır. Rehin olmanın tek bir koşulu vardır, o da rehin olmanın koşulsuz olması koşuludur ve bu koşulda yüce bir onur vardır. Kutsiyetin özgünlüğü diğer niteliklerin ötesinde aynı zamanda en büyük sefalet olmasıdır. Kutsiyette, sefalette bile ötekinin iyiliğini isteme gücü söz konusudur.³⁶ Kutsiyet gönüllü bir tahammülü ve onurlu bir tutumu içerir. Başkası’nın rehinesi olmak geleneksel anlamıyla esarete değil, seçim öncesine, özgürlük öncesine bağlı olan bir an-arşık duruma karşılık gelir. Bu anlamda Levinas için “tek mutlak değer, insanın Başkası’na kendi üzerinde öncelik verme olanağı’dır.”³⁷ Kendi olmak, başkaca olmak, çıkar-sızlaşmak, Başka’nın sefaletini, hatasını ve hatta Başkası’nın ben’den dolayı sahip olduğu sorumluluğu taşımaktır; kendi olmak -rehineliliğin koşulu- her zaman bir derece daha fazla sorumluluğa sahip olmaktır.³⁸

Başkası’na karşı duyulan sevgi ya da saygı olarak da nitelendirilen kutsiyet, sonuçta hiçbir kazanımı getirmeyen bir hiç’i gerçekleştirmek olarak kabul edilir. Etik kuramını, aynı’nın totalitarizmine karşıt olarak idealizmle eşdeğer gördüğü egoizmi aşmak üzerine kurgulayan Levinas’ın kutsiyete ilişkin açıklamalarını, etik felsefesine yöneltilebilir. Cheron, Levinas suçlamasına bir savunu olarak okumak mümkündür. Cheron, Levinas söyleşisinde, “bazı filozoflar kişinin kendine olan çıkar-gözetmezliğinin

³⁴ Jaques Derrida, *Adieu à Emmanuel Lévinas*, Ed. Galilée, 1997, Paris, s,15.

³⁵ Michael de Saint Cheron, “Kutsiyet Felsefesi Üzerine” (E. Levinas ile Söyleşi), *De la Mémoire à la Responsabilité*, Çev. Cevriye Demir Güneş, Lapsus, S, III, Güz, 2008, s, 178.

³⁶ Michael de Saint Cheron, “Kutsiyet Felsefesi Üzerine”, s, 178, 179.

³⁷ Emmanuel Levinas, *Entre Nous*, Grasset, 1991, s, 119.

³⁸ Emmanuel Levinas, “Olmaktan Başkaca ya da Özün Ötesinde Başlık IV- Yerine Geçme”, Çev. Hilmi İlksen Mavituna, *Monokl Levinas Özel Sayısı*, S, VIII-IX, s,645.

“Levinas’ın Kutsiyet Felsefesi ve Ricoeur’ün Hiperbolik Eleştirisi”
Cevriye DEMİR GÜNEŞ

(des-interessement) ve öteki için ilginin aslında kişinin kendine bir başka açıdan ilgililiğini simgelediğini ve gereğinden fazla bir egoizm olduğunu³⁹ düşündüklerini dile getirdiğinde Levinas, bu eleştiriyi kutsiyetin tarihi ile ilişkilendirir ve kutsiyetin sorumluluk olduğuna dikkat çeker.⁴⁰ Dolayısıyla Levinas, kutsiyette egoizme yer olmadığını, kutsiyetin nihayetinde ben’e bir kazanç sağlamadığını, bir aziz gibi düşünülen ben’in hiç olana tahammül etme ile kutsiyet makamında yol aldığını dile getirmiş olur. Kendine karşı çıkar-gözetmezlik olan kutsiyet bir egoloji değildir ve saf kutsiyet iki kişinin olduğu bir insanlıkta mümkündür. Sayı üçe çıktığında, yani üçüncü taraf ilişkiye dâhil olduğunda ise artık devlet ve Başkası’na saygıyı dışlamayan bir adalet vardır. İyilik ve kötülüğü aynı anda taşıyan kutsiyet, olumlu bir şeyi gerçekleştirmek anlamı taşımakla birlikte nihayetinde hiçbir kazanım getirmemektedir. Kutsiyetin doruk noktası, adaleti veya ölümü, hiç’i kabul etmektir ve her şeye rağmen orada iyi’nin bir değerinin olduğuna inanmaktır. Bir kutsiyet ilişkisi olan çıkar-gözetmezlik, zorunluluğun olduğu, Başkası’na göre uyanılan, Başkası’na bağlılığın ödülle karşılığını bulmadığı bir cömertliktir.⁴¹ Kutsiyet ilişkisinde ben, Başkası-için’dir ve ilişkide sevgi esastır. Bu anlamda Levinas, bilgelik sevgisi olan felsefenin anlamını, sevgiye yönelten bilgelik, sevginin bilgeliği şekline dönüştürür.⁴² Ricoeur tarafından anlaşılmaz görülen kutsiyet felsefesi “anlamsız iyilik edimleri”yle doludur. Oysa ki;

“Tehlikenin söz konusu olduğu koşullarda bile, bir insanın başka bir insanın acısına yanıt verdiği, ona yardım ettiği, onu kurtarmak için kendinden her türlü ödünü verdiği, hiç düşünmeksizin kendini öne attığı tekil olaylar vardır. İşte bunlar her tür sistemin dışında kalan, beklenmeyen, anlamlandırılmayan, açıklanamayan, gerekçeleri sunulamayan olaylardır.”⁴³

Bu durumda Ricoeur’ün kendi’den yola çıkan simetri temelli etiğinde anlamsız iyilik edimlerinin eşitlik düzleminde bir karşılığının olamayacağı açıktır. Levinasçı etik ilişkinin ben’in çıkar-gözetmezliğine ve karşılıksızlığa dayalı doğasının ben’e yapılan bir adaletsizlik ve haksızlık olduğunu ileri süren Ricoeur için, ben’in etik ilişkide kendini yoksun bırakması anlaşılabilir bir durum değildir. O, “niçin kendini yoksun bırakmak bu ilişkide en uç hoşnutluk, niçin basit ve saf bir vermeden değişik bir şey olmasın?”⁴⁴

³⁹ Michael de Saint Cheron, “Kutsiyet Felsefesi Üzerine” (E. Levinas ile Söyleşi), *De la Mémoire à la Responsabilité*, Çev. Cevriye Demir Güneş, Lapsus, S, III, Güz, 2008, s,175.

⁴¹ Michael de Saint Cheron, “Kutsiyet Felsefesi Üzerine”, ss. 175-178.

⁴² Michael de Saint Cheron, *Emmanuel Levinas ile Söyleşi Yüz Fenomenolojisinden Kopuş Felsefesine*, Çev. Işık Ergüden, Alfa, 2015, s,124, 141.

⁴³Elis Simson, <https://elissimson.wordpress.com/2016/04/14/levinas-ve-sorumluluk-kavrayisi/>

⁴⁴ Michael de Saint Cheron, “Kutsiyet Felsefesi Üzerine” (E. Levinas ile Söyleşi), *De la Mémoire à la Responsabilité*, Çev. Cevriye Demir Güneş, Lapsus, S, III, Güz, 2008, s,178.

sorusunu sorarken, Levinas kutsiyette öteki ilişkilere benzemeyen, tüm çıkarları dışlayan bir karşılıksız vermenin söz konusu olduğunu gösterir.⁴⁵ O, sorumluluk ilişkisinde ortaya çıkan sevgide adalet olmadığını, ancak adalete öncel ve ondan daha fazla bir şey olan bir hayırseverlik olduğuna vurgu yapar. Ricoeur ise sevginin tekilliği karşısında adaletin evrenselliğinin öne çıkması ve herkes karşısında adil olunması gerektiğini savunur.⁴⁶ Ancak burada Ricoeur’ün ben ve Başkası arasındaki (iki kişilik) kutsi ilişkinin bütün öteki ilişkilerden daha saf ve an-arşik bir zeminde, artzamanlı inşa edilmesini gözden kaçırdığına tanık oluruz.

Yerine geçme’de, yakınlığın radikalleştirildiği ve derinleştirildiği görülür. İradi hiçbir yanı olmayan yerine geçme’de, özne kendini en baştan Başkası’nın yerinde bulur; kendisine rağmen kendini Başkası’nın ıstıraplarından ve hatalarından sorumlu tutar.⁴⁷ Bu yönüyle yerine geçme bir eylem değildir, o eyleme dönüştürülemez bir edilgenliktir, eylem-edilgenlik seçeneğinin öncesidir.⁴⁸ Açıktır ki yerine geçme, kutsiyet felsefesinin en önemli kavramlarından biridir. Burada yakınlığın radikalleştirilmesinin uç örneğini görürüz. Varlığını sürdürme’nin aksine, Başkası’nın yerine geçme, Başkası’nın hata ve ıstıraplarını yüklenme olarak varlıktan, varlıkta çıkarı olmaktan, varlıkta direnmekten başka türlü olanı ifade eder. Çıkar-gözetmezliğin ve rehineliliğin en derine indiği bu kutsiyet, ben’i, Başkası’nın yerine ölme’ye dek götürür ki bu tam da varlaşmanın aksi istikamette bir süreçtir, kendinden özgürleşmedir. Şu halde, etik özneliliğin kökene öncel yakınlığı olarak kendini Başkası’nın yerine koyma (Başkası’nın yerine-geçme) diya-kroni’yi, an-arşi’yi, edilgenliği ve yaderkliği ancak yaratılmışlık olayı hesaba katıldığında anlaşılabilir.⁴⁹ Rehin olma ile birlikte ele alınması gereken yerine-geçme, bütün dayanışma duygularının ilk koşulunu oluşturur. Kendi, rehine, çoktan başkalarının yerine geçmiş olandır.⁵⁰

Üçüncü Taraf ve Simetri

Levinas etiğinin, üçüncünün gelişi ve adalet fikrinin kaçınılmazlığıyla kesintiye uğradığı adalet sferi, Ricoeur’ün bir başka eleştirisi noktasıdır. Adalet’in gündeme gelmesini Ricoeur, Levinas’ın söylenensiz, ontolojisiz, temalaştırma ve görünürlük olmadan yapamadığının bir itirafı olarak kabul eder ve *Olmaktan Başka Türülü’*yü kastederek “söyleme’nin

⁴⁵Michael de Saint Cheron, “Kutsiyet Felsefesi Üzerine” s,178.

⁴⁶Nelly Hansson, Ann Grynberg, *Emmanuel Levinas Philosophe et Pédagogue*, Edition du Nadir de l’Alliance Israélite Universelle, 1998, s,16, 17.

⁴⁷Özkan Gözel, *Varlıktan Başka Levinas’ın Metafizikine Giriş*, İthaki, 2011, s, 353.

⁴⁸Emmanuel Levinas, “Olmaktan Başkaca ya da Özün Ötesinde Başlık IV- Yerine Geçme”, Çev. Hilmi İlksen Mavituna, *Monokl Levinas Özel Sayısı*, S, VIII-IX, s,644.

⁴⁹Özkan Gözel, *Varlıktan Başka Levinas’ın Metafizikine Giriş*, İthaki, 2011, s, 355.

⁵⁰Emmanuel Levinas, “Olmaktan Başkaca ya da Özün Ötesinde Başlık IV- Yerine Geçme”,s, 645.

“Levinas’ın Kutsiyet Felsefesi ve Ricoeur’ün Hiperbolik Eleştirisi”
Cevriye DEMİR GÜNEŞ

söylenen’e sabitlendiği yer, okumakta olduğumuz kitaptır⁵¹” der. Levinas’ın sınırsız sorumluluk fikri Ricoeur’ün deyimiyle hiperbolik bir karaktere sahiptir, ancak bu hiperbolik karakterin sınırsız bir sorumlulukla öznenin bitip tükenmek bilmeyen dayanıklılığını takdir etmeye engel teşkil etmeyeceğini görmek bakımından da önemlidir.⁵²

Üçüncünün gelişiyle birlikte etik ilişkinin kesintiye uğraması sonucu asimetrik ilişki bozulur, yerini simetriye bırakır ve insanın sadece Başkası ile değil, başkaları ile de ilişki içinde olduğu anlaşılır. Üçüncü ile birlikte ben ve Başkası arasındaki tek yönlü asimetrik ilişki sınırlanır ve adalet sorunu ortaya çıkar. Gerçek dünyada birçok Başkası olduğundan kimin Başkası, kimin bana daha yakın olduğunun bilinmesi gerekir, bu nedenle bilmeye, tartmaya, düşünmeye, adalet ve devlete ihtiyaç olur. Ancak Levinas için adalet erişilmesi gereken bir amaçtan ziyade, etik boyutu anımsanması gereken bir taleptir ve adalet kaygısı asimetrik ilişkinin sınırsız sorumluluğunu varsaymalıdır. Bu nedenle varlıkbilim ve siyasetin kökenleri ben ve Başkası arasındaki ilişkide aranmalıdır, çünkü Başkası’nın yakınlığı adalet istemine önceldir.⁵³ “Levinas eşitlik ve adalet sorunlarını asimetrik sorumlulukta bulunan adaletin ve ekonomik eşitliğin kaynaklarını belirterek yeniden inşa eder ve ilgimizi, “Başkası’nın yüzünde ve yüksekliğinde kendini doğal olarak açığa çıkaran asimetrik kendiler arasındaki simetrisiz kesintiye uğratan karşılaşmalara yoğunlaştırır.”⁵⁴ Nihayetinde adalet sorununa çözüm, adaletin mevcut görünümünün ve hukuksal boyutunun ötesine geçebilecek etik bir adalet anlayışı ile olacaktır. Levinas için bu etik adalet arayışı, herkesten ayrı olan benim sorumluluğum ve yükümlülüğümdür.⁵⁵ Levinas adalet sferini etik duyarlıksız bırakmaz ve etiğin adalette bir rolü olduğunu öne sürer. Etik duyarlılık tüm aciliyeti ile yine oradadır ve etiğin sesine kulak verilmelidir. Adaleti merhamet ile birlikte düşünen Levinas, adalet olmaksızın merhametin olanaksız olduğunu, merhamet olmaksızın da adaletin biçimsizleşeceğini belirtir.⁵⁶

Değerlendirme

Catherine Chalier Levinas için, filozof güvenli bir yerleşim yeri olmadığında bir ütopya önerir; Başka’ya doğru hareketle kanıtlanmış, doğrulanmış ikamet ise Yahudiliğin özüdür⁵⁷ der. Chalier’in yorumu

⁵¹ Paul Ricoeur, “Başka Türü Söylenen: Üçüncü Şahıs ve Adalet”, Çev. Burcu Tekait Çal, *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, VIII-IX, 2010, s,623.

⁵² Özkan Gözel, *Varlıktan Başka Levinas’ın Metafizikine Giriş*, İthaki, 2011, s, 342.

⁵³ Elif Çırakman, “Levinas’ta Öteki ve Adalet: Eleştirel Bir Not”, *Levinas*, ed. Özkan Gözel, Say, İstanbul, 2012, s, 424,425.

⁵⁴ Eric S. Nelson, “Başkaları Benim İçin Kimdir? Levinas Asimetrik Etik ve Sosyopolitik alanda Eşitlik”, Çev. Arda Güçler, *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, VIII-IX, 2010, s, 418.

⁵⁵ Elif Çırakman, “Levinas’ta Öteki ve Adalet: Eleştirel Bir Not”, s, 425.

⁵⁶ Emmanuel Levinas, “Felsefe, Adalet ve Aşk”, *Sonsuza Tanıklık*, Çev. Medar Atıcı, Hazırlayanlar, Zeynep Direk, Erdem Gökyaran, Metis, 2003, s, 259.

⁵⁷ Catherine, Chalier, *Levinas, L’utopie de L’humain*, Albin Michel, 1993, s, 84, 86.

Levinas’ın *Başka insan hümanizmini* bir *insanlık ütopyası* olarak görür. İlk felsefe olarak etik, bir kutsiyet/azizlik felsefesidir. Ricoeur tarafından hiperbolik bir üslupla psikopatolojik bir alana hapsedilmeye çalışılan Levinas etiği, geleneksel felsefenin değiştirip dönüştüremediği aynı’ya bağlı Başka fikrini özgürleştirerek tüm mutlaklığı ile ortaya koymuş ve bambaşka bir aşkın etik ilişki inşa etmiştir. Bu yaklaşım, peygamberane bir duyarlık ve sorumlulukla *Başka insan hümanizminin* ortaya konulmasını sağlamıştır. Ricoeur’ün Levinas’ın kutsiyet/azizlik felsefesinin hiperbolik karakterine yönelik saptamaları önemli olmakla birlikte, bu saptamalara eşlik eden eleştirilerinin bir abartı içerdiği söylenebilir. Felsefesinin berisinde acı deneyimin (holokost) izleri görülen Levinas, insanlığın unutulduğu, Tanrı’nın bile çaresiz kaldığı zulümde, Başka olanın yok edildiği bir dünyada, Tanrısal ilişki modelini esinleyen bir etik yaklaşımla karşımıza çıkmıştır. Özgürlüğü zor bir sorumluluğa tabi kıldığı gibi, insani olanı da kutsi ve zor olan bir etik ilişkiyle baş başa bırakmıştır. İnsani olanı, varlıkla değil varlıktan başka türlü olan Başkası’na verilen yanıtla inşa eden Levinas etiğini, içinde azizlerin olduğu bir dünya, etik dilin yayıldığı sonsuz bir barış talebi ve kardeşlik olarak görmek mümkündür. Kutsiyet etiği, geleneksel anlayışların dışındaki bir hümanizm ile insani olanın kökeninin Başkası’na karşı sonsuz sorumlulukta olduğunu öne sürer. İnsani olan barış, ancak ben’in Başkası’na duyduğu müebbet sorumlulukla sağlanacaktır. Levinas etiğinin Ricoeur’ün beklentilerine yanıt vermesi neredeyse olanaksızdır. Zira felsefesinde etiği, politikayı ve dili birbiriyle ilişkili ve uyumlu hale getirmeye çalışan Ricoeur’ün ontolojik yaklaşımı, Levinas’ın kutsiyete/azizliğe dayalı etiğini bir abartı ve mecazlar paradoksu olarak görür. Levinas, gösterdiği tevazu ile kendi etik yaklaşımı ile Ricoeur’ün yaklaşımı arasındaki farkı küçük bir anlaşmazlık⁵⁸ olarak nitelendirse de (bu fark Başkası ile iyi ilişki anlayışlarının farklılığıdır), Ricoeur’den farkının, insanlar arası ilişkinin mümkün olmasını sağlayan nihai temeli, insan ilişkilerinin ötesinde aramak olduğunu söyleyerek bu farkın temel bir fark olduğuna dikkatleri çekmiş olur. Bu durumda Ricoeur ve Levinas’ın etik yaklaşımlarının içerildiği birkaç soru sormak kaçınılmaz görünmektedir. Çağımızın yaşanan sorunları karşısında olası hangi cevap bizi teskin edecektir? Başkası’na devredeceği miras karşısında kayıtsız-kalısın duruşu mu, yoksa dünyanın yükünü sırtında taşıdığını imleyen ve bu yükün ağırlığını gerekirse “başkası için ölmeyi” göze almak olarak nitelendiren kayıtsız-kalamayış’ın duruşu mu?

⁵⁸ Michael de Saint Cheron, “Kutsiyet Felsefesi Üzerine” (E. Levinas ile Söyleşi), *De la Mémoire à la Responsabilité*, Çev. Cevriye Demir Güneş, Lapsus, S, III, Güz, 2008, s.177.

"Levinas'ın Kutsiyet Felsefesi ve Ricoeur'ün Hiperbolik Eleştirisi"
Cevriye DEMİR GÜNEŞ

KAYNAKÇA

- ACAR Sengün Meltem, "Paul Ricoeur ve Etik", *Çağdaş Fransız Felsefesinde Etik*, Ed. Veli Urhan, Hece, Ankara, 2016.
- CALIN Rodolphe, "Levinas ve Kendilik Sorunu" (Çev.Bade Gül Tonak) *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, Sonbahar, 2010.
- CHALIER Catherine, *Levinas: L'utopie de L'humain*, Albin Michel, 1993.
- CHERON Michael de Saint, "Kutsiyet Felsefesi Üzerine", *De la Mémoire à la Responsabilité*, (Çev. Cevriye Demir Güneş), Lapsus, S, III, Güz, 2008.
- CHERON Michael de Saint, *Emmanuel Levinas ile Söyleşi: Yüz Fenomenolojisinden Kopuş Felsefesine* (Çev. Işık Ergüden), Alfa, İstanbul, 2015.
- ÇIRAKMAN Elif, "Levinas'ta Öteki ve Adalet: Eleştirel Bir Not", *Levinas*, ed. Özkan Gözel, Say, İstanbul, 2012.
- DERRIDA Jaques, *Adieu à Emmanuel Lévinas*, Ed. Galilée, Paris, 1997.
- DİREK Zeynep, "Sunuş", *Sonsuza Tanıklık*, Metis, 2003.
- GÖZEL Özkan, *Varlık'tan Başka Levinas'ın Metafiziğine Giriş*, İthaki, İstanbul, 2010.
- GUIBAL Francis, "Sorgulayıcı Tınlamalar" Çev. Zeynep Cansu Başeren, *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, S, VIII-IX, 2010.
- HANSSON Nelly-Grynberg Anne, *Emmanuel Levinas Philosophe et Pédagogue*, Ed. Nadir de l'Alliance Israélite Universelle, 1998.
- HAAR Michel, "L'obsession de L'autre", *Chaiier de L'herne Emmanuel Levinas*, L'Herne, 1991.
- KARTAL Onur, *Başkasının Politikası Husserl, Heidegger, Levinas*, İletişim, İstanbul, 2017.
- LEVINAS Emmanuel, *Entre Nous, Essais sur le penser- à-l'autre*, Grasset, 1991.
- LEVINAS Emmanuel, *Autrement qu'être ou au-delà l'essence*, Kluwer Academic, 1978.
- LEVINAS Emmanuel, *Humanisme de L'Autre Homme*, Fata Morgana, Paris, 1972.
- LEVINAS Emmanuel, "Olmaktan Başkaca ya da Özün Ötesinde Başlık IV-Yerine Geçme", (Çev. Hilmi İlksen Mavituna), *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, VIII-IX, 2010.
- LEVINAS Emmanuel, "Öteki, Ütopya ve Adalet", (Çev. Ayşen Arıöz), *Levinas*, ed. Özkan Gözel, Say, İstanbul, 2012.
- LEVINAS Emmanuel, "Felsefe, Adalet ve Aşk", *Sonsuza Tanıklık*, Çev. Medar Atıcı, Hazırlayanlar, Zeynep Direk, Erdem Gökyaran, Metis, İstanbul, 2003

“Levinas’ın Kutsiyet Felsefesi ve
Ricoeur’ün Hiperbolik Eleştirisi”
Cevriye DEMİR GÜNEŞ

NELSON Eric S, “Başkaları Benim İçin Kimdir? Levinas Asimetrik Etik ve Sosyopolitik alanda Eşitlik”, (Çev. Arda Güçler), *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, VIII-IX, 2010.

RICOEUR Paul, *Başkası Olarak Kendisi* (Çev. Hakkı Hünler), Doğubatı, 2010.

RICOEUR Paul, “Başka Türlü Söylenen: Üçüncü Şahıs ve Adalet” (Çev. Burcu Tekait Çal), *MonoKL Levinas Özel Sayısı*, VIII-IX, 2010.

RICOEUR Paul, *Levinas, Autrement Lecture d’autrement qu’etre ou au de là de l’essence*, Puf, 1997.

SIMSON Elis, <https://elissimson.wordpress.com/2016/04/14/levinas-ve-sorumluluk-kavrayisi/>

SVANDRA Philippe, “Le soin entre sollicitude et responsabilité, Une lecture croisée de Ricoeur et de Levinas”, 2015. <http://svandra.over-blog.com/2015/04/le-soin-entre-sollicitude-et-responsabilite-une-lecture-croisee-de-ricoeur-et-de-levinas.html>

“Levinas’ın Kutsiyet Felsefesi ve
Ricoeur’ün Hiperbolik Eleştirisi”
Cevriye DEMİR GÜNEŞ

420
